

F o g a r a s i M á t y á s

Ha a kolozsvári református kollégium törvényeit aláírt diákoknak (studiosusoknak) az 1668. esztendővel kezdődő névsorát végiglapozzuk, számtalan Fogarasi nevű és megállapíthatólag odaválósi származású ifju nevére találunk.¹⁾ Fogarasi Mátyás is ebben az intézetben tanult, csak hogy a névsort az ő szárnyrakelését követő egy évtized múlva kezdték feljegyezni, ezért tehát az ő nevét abban hiába keressük.

Ugyancsak a kollégium levéltárában találtam egy naplószerű feljegyzéseket tartalmazó könyvet, amely bárha Fogarasi itteni tanulása után kerek egy század multával iratott, mégis - minthogy a diákélet ez alatt az idő alatt aligha változott - nem tartom fölöslegesnek ennek a Tűri Jób névre hallgató kismemes ifjunak feljegyzéseiből kollégiumi életének kezdő éveire vonatkozó sorokat idéznem. Hiszen ez az intézet maga az Apáczai kollégiuma volt, a kamarák (lakószobák) is ugyanazok s a régóta porrá vált professzor szelleme is mintha-mintha még tovább élt volna az ekkori tanárok jóindulatában: "Mikor leg elsőb[en] a' Kolosvári Coll(egium)b[an] jöttem insinualni magamat, Szilágyi Rector Fogarasi Praeceptorommal jöttem 1765-b[en] Juliusb[an], érkezünk ide 10 orakor, szállottunk meg belső Magyar utzáb[an] Teleki László nevű ötves emberhez.

A' tájb[an] acquirálta nékem a' Pátrónusomat. Maxai nevezetű Déákkal szoltottam leg elsőb[en], adosa is volt a Praeceptoromnak. Ebéden voltunk Huszti György Ur[am] első Profes(sornál). Insinuált Tsomos (Mihály jogi professzor) Uram[na]k.

1) Nomina studiosorum collegii Claudiaci ab Anno Domini MDCLXVIII. Az eredeti példány nincs meg, a ma meglevő másolat 1764 legelejére készült el.

A' mig dolgait vegezte Kolosvárt, engemet ki vit B. Inczedi Sámuel Urhoz az öröghez.²⁾ Vissza jöttünk 20-ma Julii.

Mikor asztán 1765-ikb[en] publice a' Fogarasi Pártikulab[an] valedicáltam 's Kolos(vári) Colle(gium)b[an] jöttem, szekeresem volt egy báránykúti Szász, fizetet az Apám én érettem 4 vonas for(intot),³⁾ harmad magammal jöttem, ugymint ket Pullussal, egy Mátsinai és Mondrai nevezetűvel, azok is akkor jöttek a' Jésuitákhoz.

Enyedi Latzi járt el a' dolgaimb[an], a' mellyért az Isten áldja meg.⁴⁾

Mikor bé jöttem a' Collégiumb[an], Herborna nevű kamaráb[an] mentem Enyedihez, ot voltam, mig Censurát adtam, most Tirus[nak] hívják azt a kamarát.

Censorim volta[nak] Dombi, Batzo, Járai, Simon Uraimék,⁵⁾ adtam Censurát a' Logicabol és pediglen a' Classisokból, nem kívántak egyebekből.

Subscription eset 27-mo Januarij 1766-dikb[an].

A' mig Locust adtak, Dombi Ur(amnál) háltam, vacuus locus lévén.

Azután tsak hamar locust adtak, Thébé nevezetű kamarát, voltak benne Concame(ráriusaim:) Praetor Almasi, Marosi, Orbán, Én Szentgyörgy napig voltam abba[n], ot acquiráltam az Alumnumot is. Veszedelmes volt az ot való lakásom.

Onnan mentem Amstelodamb[an], ot jól lettem volna, de a' Sze-génség nagyon körül vet vala, Ugy hogy még tzipóm sem volt né-mellykor. Laktam ot 7-berig, Praetorom volt Parajdi, Simon, Simon, Sofalvi, En, enyin voltunk"...⁶⁾

2) Id.Inczédi Mihálynak, Lorántfi Zsuzsánna magyarországi jószágai igazgatójának, biharmegyei táblabírónak unokája, kinek felesége az 1764-ben elhunyt Fogarasi Lészai Anna volt.

3) Egy vonás forint = 51 krajcár.

4) Enyedi László, aki az 1764. év legelején írhatta alá az iskola törvényeit, bizonyosan közeli rokona volt Bod Péter első feleségének: Enyedi Sámuel fogarasi lakos Mária nevű leányának.

5) Dombi István a legfelsőbb osztálynak: az Oratoriának volt a praeceptor, a más három pedig alsóbb osztályok tanítói, meg adssorok.

6) "Series Titulorum Ministrorum...Anno 1707 conscripta" címzés-sel kezdődő kéziratos könyv, amelybe Túri az üresen maradt laprészeket felhasználva, írta bele feljegyzéseit. 65/B. 66/A, 69/A. lev. (A kolozsvári ref.koll. lev.tárában használtam.)

Már e sorokból is kiviláglik, hogy kisebb-nagyobb kamarák alkották az internátus férőhelyiségeit. Valószínű, hogy a szobák eléggé zsúfoltak lehettek, hiszen a Geneva nevezetű kamra, amelyben Túri 1766-tól kezdve egy esztendeig lakott, tíz ifjú számára szolgált szállásul, s mivel itt egy Kacsó nevű részeges szobafőnök a hozzá beosztottakat is iváshoz szoktatta, ezért nagyon jól megérthető Apáczai elhatározása, hogy tanítványait a borivás veszedelmétől megóvandó, ezért is akart minden áron az iskola közelségében lakni.

Egy-egy tanulónak tehát sok nehézségen, sőt kísértésen kellett magát átküzdenie, amíg nem révbe jutott. A távoli Fogarásból felvergődött Fogarasi Mátyásnak is mindezekon át kellett esnie, de ennek ellenére mégsem lett méltatlan tanítványa Apáczai professzornak és Porcsalmai lektornak. Bizonyosság erre, hogy Apáczai 1658-ban vele mondatta el a nyomtatásban 8 levélnyi terjedelemben megjelent "Disputatio philosophica de mente humana" tárgykörből vett s Regius utrechti orvos-professzor tételét cáfoló iratát.⁷⁾

Fogarasi mint jeles diák 1658 december 31-én elnyerte a syntactica osztály praepceptorságát.⁸⁾ E tisztséget azonban mindössze csak közel félesztendeig viselte, ugyanis a dési iskola igazgatására vitetett, ahol 1659 május 22-én már beköszöntő beszédét is elmondotta. Ebben az iskoláról, a tanulók és tanítók kötelességéről értekezett.

A hat osztályra tagozódó iskola élén a rektor állott, melléje négy diák volt beosztva, akik az iskolába járó gyermekeket, míg nem az igazgató edeákokat tanította. A scholamester fizetése esztendőnként 500 darab kőso volt a désaknai bányából s emellett ingyen kosztja az elsőpap asztalánál.⁹⁾ Tehát eléggé tisztességesen javadalmazták.

A tudós Pápai Páriz Ferenc naplójában arról emlékezik meg, hogy ő, aki Pápai Páriz Imre dési elsőpapnak és esperesnek volt a fia,¹⁰⁾ mint 10-11 esztendőes gyermek Fogarasinak tanítványa lévén,

7) Bán Imre: Apáczai Csere János. 478-85.

8) Apáczai-album. 32. (A ref. egyházkerület őrizte meg.)

9) Kádár József: Szolnok-Doboka vármegye nevelés- és oktatásügyének története. Décs, 1896. 145-46.

10) Kádár József: Szolnok-Doboka vármegye monographiája. Décs, 1890. III. 129.

az első évben a latin nyelvtant tanította nagy hozzáértéssel s Cicero: Cato maior de senectute című munkáját fordította nagy alacssággal. A második esztendőben már a versírást is gyakoroltatta.¹¹⁾ Az 1661. esztendő tavaszán a betörő török-tatár sereg elől Pápaiék, valamint Fogarasi is Besztercére menekült, majd innen 1662-ben a marosvásárhelyi iskolához hivatott meg, ahol igazgatói hivatalát május 22-én ugyanazzal a beköszöntő beszéddel foglalta el, mint amelyet Désen is elmondott.¹²⁾ Bán Imre megállapítása szerint e beköszöntő tartalmából Apáczai beszédeinek kétségtelen hatása nyilvánul meg. Szavaiban enélkül is hivatkozik Apáczaira és Porcsalmira, mint szeretett mestereire.¹³⁾

A marosvásárhelyi iskolában három esztendeig tanított, kötelességét nagy lelkiismeretességgel teljesítvén. Tanításához használt kézikönyvei: az Etymologia osztályban Terentius Christianus, a Syntactica és Poetica osztályban Vergilius Evangelizans, Bucanán zsoltárok, a profán Vergiliusból pedig szemelvények,¹⁴⁾ miként ezek Kolozsvárt, sőt Fehérváron is használatosak lehettek.¹⁵⁾ Ezen kívül ismeretes, hogy a Rhetorica, Logica és Theologia évfolyamain héber nyelvet s Dávid zsoltárainak héberül való olvasását tanította, Cicero: De officiis, Vergilius Evangelizans s Terentius Christianusból szavaltatott.¹⁶⁾ Vásárhelyről 1665 április 23-án a makfalvi egyházközség papságára távozott. Itt azonban nem maradt sokáig, mivel 1670-től 1678-ig Koronkán találunk egy Fogarasi Mátyás nevezetű prédikátort.¹⁷⁾ Külsőországokbeli akadémiákon nem járván, városi, vagy mezővárosi ekkleziájában ezért nem nyerhetett lelkipásztori tisztséget.¹⁸⁾

11) ItK. 1892: 389.

12) Koncz József: A maros-vásárhelyi ev.ref. koll. története. M.-vásárhely, 1896. 46-48; 81-88.

13) Bán Imre. 542.

14) Koncz József: A marosvásárhelyi evang.ref. kollégium története. Marosvásárhely, 1896. 46.

15) Lásd előbb Bethlen Miklós tanulóveiről írott cikket!

16) Koncz. 569.

17) Névkönyv az erdélyi ev.ref. anyaszentegyház számára. 1903:XXV. 1.

18) Szerző: A dési ref. iskola XVII. és XVIII.szdbeli igazgatói és tanítói. Kolozsvár, 1941. 5-6.

Az erdélyi falusi papság értékelésére nagyon kevés emlék maradt reánk, éppen ezért örömmel kell fogadnunk a Fogarasiról fennmaradt néhány vonást, mert hiszen ebben is bizonyosságát látjuk annak a buzgó törekvésnek, amellyel Apáczai az eldugott helyekre kerülendő egyházi vezetők értelmi és lelki színvonalának emelésére is minden odaadással törekedett.

Fogarasi életének lefolyásáról semmi bővebb adattal nem rendelkezem, de nagyon valószínű, hogy alig volt más, mint a falusi papok legtöbbször már megszokott küzdelem a megélhetésért, kiváltképpen ha tekintetbe vesszük a hajdani bőséges gyermekáldást és emellett a pestis, a himlő, a vérhas és más szörnyűséges betegségek pusztításait. Jóllehet a koronkai egyház irataiból megállapíthatólag az ott birtokló Toldalagi-család majdnem mindig eléggé megértő patrónusként teljesítette erkölcsi kötelességét, miként Toldalagi Mihály portai főkövet és emlékiratíró klanódiumadómanóvázásaiból is látjuk. Az ő János nevű unokája volt Fogarasi idejében a falu ura, kinek felesége: váradi Stepán Erzsé¹⁹⁾ hasonlóképpen buzgó református családból származott.

19) Gen.Füz. 1904: 70. és 1905: 82-87.